

BŘEZEN 1960

zprávy

KRAJSKÉHO
VLASTIVĚDNÉHO
STŘEDISKA
V OLOMOUCI

ČÍSLO 83

CHRÁNĚNÉ STROMY NA OLOMOUCKU

V rámci konzervačních prací, představujících dnes jen určitý díl všech úkolů naší státní ochrany přírody, tvoří samostatnou skupinu péče o staré a památné stromy. Není okresu v našem kraji, v němž by nebylo někde i několik desítek chráněných stromů. Toto množství je podmíněno někdejšími ochrannými snahami, které byly zaměřeny především, anebo i výlučně k ochraně tzv. přírodních památek, kdežto dnešní doba si vynutila aktivní účast pracovníků v oboru ochrany přírody na veškerém dění v přírodě; tím však nikterak nejsou pominuty ony staré přírodní památky, jsou pouze spravovány pod jiným zorným úhlem. Platí to v plné míře právě o chráněných stromech. Státní ochrana přírody samozřejmě nemá a nemůže mít vůči chráněným stromům žádné vlastnické právo, je však rozhodujícím činitelem v otázce jejich existence. Zájmy státní ochrany přírody hájí při tom konzervátor, případně s příslušným zpravodajem.

Důvody k ochraně stromů na Olomoucku jsou několikeré. Většinou jde o staré exempláře, u nichž tedy je pohnutkou k ochraně jejich stáří; namnoze se k nim váže i nějaká historická událost. Jsou významné též z botanického hlediska, právě pro svůj věk. Některé slouží i jako dobré semenné stromy, zaručující zdravé a plně aklimatizované potomstvo. Nemaleý význam má také hledisko estetické, tj. začlenění stromu do prostoru. V několika případech vedly k ochraně čistě botanické důvody, sledující ochranu cizokrajných druhů dřevin, které nejsou u nás obecné.

Mnoho stromů doplatilo na válečné události, jednak přímo a jednak i tím, že jim v té době a ještě krátce po osvobození nemohla být věnována náležitá pozornost a péče. Jejich úprava a případná údržba si pak vyžádala v některých případech zvýšených nákladů a jen díky pochopení příslušných orgánů národních výborů byl tak zachráněn mnohý cenný nebo památný strom.

V dalším uvádím jednotlivé chráněné stromy podle katastru obcí. Odhad stáří se vztahuje k r. 1960.

DOLANY. Lípa srdčitá (= malolistá), *Tilia cordata* MILL. (*T. parvifolia* EHRH.) Roste u kříže při křižovatce polních cest v polích před obcí. Je poměrně vysoká (23,50 m) a vytváří košatou korunu, nižší a širší ze severní strany. Má silný kmen, měřící v objemu až 495 cm. Její stáří odhadli občané z Dolan a odpovídá zhruba 160 rokům.¹

DRAHANOVICE. Chráněné lípy srdčité, *Tilia cordata* MILL. se nalézají na návsi na svahu po pravé straně pomníku padlých. Rostou zde na úplně skalnatém podkladu. Podle pověsti tu bývala lípová alej, vedoucí do tvrze (tzv. „Černá věž“) ke kostelu. Směr vysazení zbylých lip by tomu nasvědčoval. Jsou to dnes už jen 4 lípy, z nichž 3 mají druhotné, nesterilně staré koruny. Nejhořejší z nich je tvořena pouhým pahýlem kmene s četnými výmladky, nahrazujícími korunu. Objem všech těchto stromů se pohybuje od 3 do 4,20 m. Hrušeň — *Pirus communis* L. Na konci meze u polní cesty, jež rozhraničuje katastr Drahanovic a Slatiň. Tato hrušeň, mající výšku 11 m, s pěknou košatou korunou a objemem kmene 290 cm při patě, je podle odhadu stará přes 200 let. Mimo jiné o tom svědčí i sousedící hraniční kámen s letopočtem 1723.²

DUB. Lípa srdčitá, *Tilia cordata* MILL. na návsi u kapličky. Objem kmene činí maximálně 3,25 m.

GRYGOV. Dub letní, křemelák, *Quercus robur* L. (= *Q. pedunculata* EHRH.) Roste v lese „Království“ (odd. 5, porost b), na východním okraji lesa v mladém vysokém porostu při železniční trati, asi 1,1 km od silničního nadjezdu trati.

Výška dubu je necelých 27 m; objem kmene u paty nad kořeny je 695 cm, ve výšce 1,30 m podle posledních měření z r. 1958 a 1959 (V. Kobliha, B. Knoflíček, inž. Killmaier) je 496 cm. Odhad stáří se různí. Fr. Zepeck, který provedl zkoušku přírůstkovým přístrojem, odhaduje stáří na 450–500 let, kdežto jiný odhad uvádí věk od 370–400 let. Podle historických záznamů byly pozemky s lesem u Grygova darovány městu Olomouci českým králem Přemyslem Otakarem II. a odtud pochází název lesa „Království“. V souvislosti s tím je pověst, podle níž je dub nazýván „králem“, a to proto, že prý pod ním zmíněný král seděl, takže dub je prý starý 700 let.³

NÁMEŠŤ NA HANĚ. Chráněny jsou tu lípy u zámku. Do všech 4 světových stran rozbíhají se od zámku lípové aleje, v nichž je celkem 249 stromů, vesměs lip srdčitých, *Tilia cordata* MILL. Stromy jsou pěkně rostlé do košatých korun; jsou většinou v zápoji a vytvářejí tak přirozené loubí. Lípy dosahují výšky 16–23 m a objem kmenů je průměrně kolem 300 cm. Poněvadž byl zámek postaven v r. 1760 a aleje byly vysázeny brzy poté, odhadujeme stáří těchto lip na 180–200 let. Většinou jsou v dobrém stavu.

Kromě těchto alejí je přímo v zámku lípový sad, s asi 90 lípami, ovšem mladšími, vyjma 2 mohutných stromů s nízkými kmeny a rozložitými korunami, které jsou přibližně 200leté. Podobný lípový sad je ještě na severní straně zámku u kaple.

NENAKONICE. U záměčku (čp. 43, 44) a v parčíku Hrdinů je asi 18 lip v různém stáří. Do r. 1948 zde bylo z někdejšího stromořadí 7 lip ve stáří 100–180 let; v r. 1948 však bylo nutno skácet 4 lípy, takže zůstaly pouze 3 stromy z původního stavu. Zbylé staré lípy měří v objemu přes 300 cm (max. 430 cm) a dosahují výšky přes 25 m. Jde vesměs o lípy srdčité, *Tilia cordata* MILL. ve stáří kolem 150 let. V jejich korunách jsou ojedinělé keříčky jmelí, *Viscum album* L.

POHOŘANY. Celkem 3 chráněné lípy srdčité, *Tilia cordata* MILL. První je poblíž autobusové zastávky v obci, druhá při silnici o něco výše a konečně třetí až při horním konci obce. Všechny jsou pěkně košaté, a jejich výška se pohybuje od 22–25 m. Objem kmenů měřen nebyl. Stáří těchto stromů lze odhadnout na 150 let.

RATAJE. Lípa srdčitá, *Tilia cordata* MILL., celkem 3 stromy po levé straně u sousoší Cyrila a Metoděje u okresní silnice z Rataj do Těšetic. Krásně rostlé stromy jsou od sebe vzdáleny 6 m a jsou zdaleka viditelné. Podle zápisu v obecní kronice byly zasazeny v r. 1799, takže mají dnes 160 let. V dubnu r. 1941 byla větrnou vichřicí téměř polovina koruny jednoho ze stromů sražena.⁴

SAMOTIŠKY. Lípy srdčité, *Tilia cordata* MILL. ve stromořadí, počínajícím od obvodu Olomouce, tj. od sochy Tadeáše až ke křižovatce silnic pod Kopečkem. Lípová alej sestává jednak ze starých stromů, které zde zbyly z původní aleje, a jednak z mladých lip, dosazovaných postupně na místa vykácených starých stromů. Nejmhutnější lípy jsou na začátku aleje. Nejstarších stromů je celkem 38. Jedinci, kteří ohrožovali veřejnou bezpečnost, byli odstraněni zčásti v r. 1938 a pak po r. 1945, kdy byla alej dotčena válečnými událostmi. Výška stromů je různá, staré lípy dosahují až 21 m, podobně kolísá objem kmenů; nejstarší lípy mají až 420 cm v objemu. Stáří 260–300 let.

SAMOTIŠKY–KOPEČEK. Lípy srdčité, *Tilia cordata* MILL. v aleji od křižovatky silnic pod Kopečkem přímo nahoru ke kostelu. Tato alej je vlastně pokračováním předešlé lípové aleje u Samotišek. V této aleji je 29 nejstarších lip, ostatní jsou mladší stromy. Kromě lip tvoří alej v mezerách 6–8 m akáty (kdysi šlechtěné), kaštiny a jasany. Délka aleje je cca 800 m. Výška nejstarších lip je 12–16,50 m, objem kmenů se pohybuje od 350 cm do 405 cm. Většinou jsou kmeny duté a otevřené. Stáří těchto stromů odpovídá různým údajům, tj. kolem 300 let.

SLATINICE. Lípa srdčitá, *Tilia cordata* MILL. ve stáří nejméně 120 let (podle sdělení občanů ze Slatinic) se nachází ve dvorku u domu čp. 153. Pro svou výšku (20 m) je zdaleka viditelná. Při zemi má kmen 342 cm v objemu.

SVĚSEDLICE. Lípa srdčitá, *Tilia cordata* MILL. na svahu polní cesty, spojující Svěsedlice a Kocourovce, při severním okraji obce. Poněvadž se stanoviště této lípy nalézá v údolí, strom na dálku nijak nevyniká, přestože dosahuje výšky 22 m. Maximální objem kmene je při spodině 455 cm. Podle všech známek jde o lípu ve stáří 150–200 let.

TOPOLANY. Jsou tu dvě skupiny chráněných lip. První skupinu tvoří 4 stromy u boží muky a sochy u okresní silnice z Olomouce do Topolan, po levé straně. Byly vysazeny do čtverce a poněvadž jsou jejich koruny v zápoji, vytvářejí při pohledu z dálky jedinou košatou korunu. Jsou poměrně nízké, neboť dorůstají maximálně 16 m, a také objem kmenů měří nejvíce 305 cm. Stáří těchto lip odhadl býv. správce školy Bílek na 150–200 let. Dochované pověsti říkají, že při stavbě boží muky byly tu nalezeny lidské kosti. — Druhou skupinu tvoří 1 lípa u těžce silnice po pravé straně, u sochy J. Nepomuckého. Původně tu byly 2 lípy, zřetelně mladší; podle odhadu téhož občana jako v předchozím případě, mají kolem 100 roků. V obou případech jde o lípu srdčitou, *Tilia cordata* MILL.

TUČAPY. 3 lípy srdčité, *Tilia cordata* MILL., při okresní silnici do Dubu, u autobusové zastávky. Původně tu rostly 4 lípy, do čtverce, avšak jedna z lip byla vyvrácena při vichřici. Věk zbylých lip se pohybuje kolem 140–150 let.

ÚSTÍ. Jilm, vaz — *Ulmus laevis* PALL. (= *U. effusa* WILLD.) význačný strom při silnici z Ústí do Těšetic, po levé straně cesty, asi 500 m západně obce. Měření uvádějí výšku stromu 22 m, největší objem kmene 610 cm nad kořeny. Tento vaz je ve stáří 220–250 let. Byl několikrát poškozen bleskem, avšak poraněná místa se zacelila. V důsledku těchto poškození má nepravidelnou korunu.⁵ — Kaštan koňský či jírovec madal, *Aesculus hippocastanum* L. 2 stromy, stojící před kapličkou v západní části obce, po levé straně silnice z Ústí do Těšetic. Jsou od sebe vzdáleny 6 m. Prvý měří necelých 16 m, druhý téměř 19 m, s přibližně stejnou tloušťkou kmenů: 310–335 cm. Jejich stáří se pohybuje kolem 170 let. Jeden z kaštanů byl asi dvakrát zasažen bleskem, avšak bez vážnějšího poškození.⁶

VELKÁ BYSTRICE. Chráněné stromy — jak jsou dále uvedeny — se nalézají všechny v někdejší kapitulním parku, který býval dříve vždy širší veřejnosti nepřístupný. O utváření tohoto parku měl velkou zásluhu vrch. zahradník Molinek, který odtud později odešel jako ředitel sadů v Schönbrunnu ve Vídni. Část parku ještě později, po regulaci řeky Bystřičky byla zrušena, při čemž vzalo za své i mnoho staletých stromů, údajně zejména topolů. Větší péče je parku věnována teprve po osvobození, po r. 1945. — Tis červený, *Taxus baccata* L., v jižní části parku, má korunu ve tvaru kužele a dosahuje výšky 12,50 m, při čemž měří jeho kmen při zemi 105 cm v objemu. Tis je starý asi 120 let. — Jinan dvoulaťový, *Ginkgo biloba* L., rovněž v jižní části parku, poblíž nábreží. Byl původně v zápoji, proto se jeho koruna nemohla rozvinout a větvila se pouze na jednu stranu. Výška této jehličiny je 18 m, s objemem kmene 131 cm při patě. Odhad stáří provedl J. Otruba v r. 1941, dnes má tento jinan podle toho asi 80 let.⁷ — *Liriodendron tulipifera* L., liliovník tulipánokvětý je domovem v Sev. Americe. V parku se nachází v jeho jižní části, poblíž nábreží. Kmen tohoto stromu se větví ve výši 3,5 m do všech stran nepravidelně. Celková výška stromu je asi 14 m, s největší tloušťkou kmene při zemi 205 cm. Odhad stáří činí 170 let. — Lípa srdčitá, *Tilia cordata* MILL., a to dva stromy při severním okraji parku. První lípa, po jejímž kmeni se pne břečtan, *Hedera helix* (vrostlý již do kůry) má košatou korunu, dosahující výšky 22 m; maximální objem kmene při zemi je 400 cm. Druhá lípa je ještě statnější (30 m) a její silný kmen při zemi

měří 520 cm. Stáří obou lip bylo odhadnuto na 220–250 let. — V severním okraji parku zasluhují pozornost ještě 2 velké topoly černé, *Populus nigra* L. Třetí, který tu býval, byl při větrné bouři v r. 1941 poškozen tak, že jeho konzervace nebyla již možná. Výška topolů je kolem 30–35 m, takže převyšují vrcholky ostatních stromů v parku.

VELKÝ TÝNEC. Lípa v zahradě zámečku, v koutě zahrady u zdi. Má nízký kmen, větvičí se již ve výši 2,5 m. Celkově dosahuje výšky téměř 16 m. Těsně pod korunou měří kmen v objemu 445 cm. Podle zápisů odhadl stáří stromu prof. Nešpora. Lípa je podle toho stará nejméně 170 let. Byla již konzervována, zejména se na jejích opravách podílel kovářský mistr Jar. Skopal z Vel. Týnce v r. 1948.

VOJNICE. Lípa srdčitá, *Tilia cordata* MILL. Jde o dva stromy, rostoucí v polích v trati „Dílové“, jihozápadně Křelova (kóta 284). Uprostřed mezi dvěma stromy stojí kamenný kříž, zbudovaný v r. 1822; počítaje od tohoto data jsou lípy staré zhruba 140 let. Dosahují výšky 19 m, při maximálním objemu kmenů 345 cm. V obci se udržuje tradice, že v těchto místech byli pochováni ruští vojáci, kteří se vraceli z bitvy u Slavkova.⁸

OLOMOUC. Lípa srdčitá, *Tilia cordata* MILL. u Kláštera Hradiska patří k nejstarším v městě. Stojí osamoceně u ohradní zdi zahrady (býv. dvorce) Kl. Hradiska. Je vysoká 20 m a měří ve výši 2,20 m 440 cm a její stáří lze podle sdělení V. Nešpora J. Otrubovi byla odhadnuta na 160–170 let. — O málo mladší jsou 2 lípy srdčité, *Tilia cordata* MILL. po levé straně silnice v Olomouci-Chvalovicích, poblíže Sociálních ústavů. Jsou od sebe vzdáleny 10 m. Podle data postavení kříže odhadujeme jejich stáří na 140–150 let. Obě lípy jsou již hodně poškozeny (utrply za bojů v r. 1945) a uvnitř duté. Dutina jedné z nich byla zřejmě vypálena, naposledy v r. 1949 z lehkomyšlnosti založeným ohněm, který však naštěstí nezpůsobil větší škodu; shořela jen troucheň (asi 4 dm²), aniž by bylo zasaženo kambium. První strom je vysoký přes 21 m a má největší objem 360 cm, kdežto druhý je nižší, pouze 16,5 m s maximálním objemem 435 cm. Vzdor poškození jsou oba stromy poměrně pěkně zelené, avšak přece jen je nutno počítati s jejich dožitím (nebezpečí sražení při víchřici). Původně zde stávaly 4 lípy, do čtverce kolem kříže. Přední dva stromy byly již dávno skáceny a nahrazeny mladými kaštany, které tak doplňují ostatní kaštanovou alej u silnice.

Pěkná lípa srdčitá, *Tilia cordata* MILL. roste na uliční ploše v třídě I. P. Pavlova na Nové Ulici, u zastávky elektrické dráhy při dětském oddělení Krajského ústavu národního zdraví. Tato lípa byla svého času dosti značně ořezána, aby její větve nevadily elektrickému vedení, čímž vznikla nesouměrná košatá koruna. Ořezání však nebylo na újmu zdraví stromu, který je vysoký 16 m, s maximálním objemem kmene 320 cm, a odhadovaného stáří cca 130 let. V r. 1959 uprostřed vegetačního období zcela uschla, v plném olistění. Příčinou toho byl zřejmě do půdy unikající plyn z plynárenského potrubí, poněvadž stejně byla postižena i mladá lípa v sousedství.⁹ — Rovněž na Nové Ulici, přímo v zahradní zdi střední školy na Dvořákově ulici stojí přibližně stoletá lípa srdčitá, *Tilia cordata* MILL. Při stavbě zděného plotu byl pro tuto lípu ponechán otvor, takže kmen stromu byl tak zapojen vlastně do linie zdi, aniž by byl dotčen. Je tedy dokladem krásného poměru člověka k přírodě. Výška stromu je 18,50 m. — Několik chráněných stromů je ve Slavoníně, a to uvnitř zahrady (farní objekt), sloužící dnes jako dvůr. Je to skupina celkem 7 stromů, z nichž 5 jsou lípy srdčité, *Tilia cordata* MILL. a 2 kaštany koňské (= jírovec maďal), *Aesculus hippocastanum* L. Tvoří kratičkou alej u vjezdu k hospodářským budovám. Výška stromů se pohybuje od 28 do 32 m, takže jsou viditelné z širšího okolí. Vysoký vzrůst byl vyvolán zástinem zdi, takže kmeny rostly více do výšky než do šířky (objem od 255 cm do 470 cm). Podle sdělení občanů i podle jiných údajů jsou tyto stromy staré přibližně 145 let.

V Leninově třídě byla v délce 450 m pěkná alej, lemující po obou stranách cestu pro pěší (po vých. straně vozovky). Některé stromy stály přímo v obrubě vozovky. Kromě lip (*Tilia cordata* M.H.L.), kterých tu bylo ještě v r. 1955 40, bylo v aleji ještě několik jiných druhů dřevin: akáty, jasany, javor a kaštan; tyto byly však postupně vyřazovány. Vznik aleje se datuje k době vybudování „císařské“ silnice v r. 1811. Stáří stromů se podle toho blíží k 150 letům. V r. 1937–1938 byly prováděny úpravy cesty (napřimování, dláždění) a při tom vykáceny některé stromy; novými stromky nebyly však již nahrazeny. — Vzhledem k poškození mnohých stromů (i válečnými událostmi) — mnohé mají duté kmeny — a prosýchání větví, je alej přestarlá a jako taková předurčena k postupné likvidaci a nahrazení novou alejí. — Jinan dvoulaločný, *Ginkgo biloba* L. ve Smetanových sadech u zdi nynější kancelářské budovy sadů, při vchodu do budovy. Výška stromu je 8,50 m, s objemem kmene při zemi 130 cm. Má nepravidelnou korunu. Byl zasazen v roce 1898 městským zahradníkem Karlem Pohlem.¹⁰ — Ještě mladší jsou dva jinany v botanické zahradě, po levé straně, přibližně 15 m od vchodu. Podle sdělení MUDr. M. Remese byly zde jinany vysazeny v r. 1902, čímž je dán jejich věk. Nejstarší jinan dvoulaločný, *Ginkgo biloba* L. je v zahradě na Václavském náměstí (někdejší kapitulní děkanství) před vchodem do Dvorany Přemyslovců, kde je dnes jeden z ústavů Palackého university. Strom je vysoký 20 m, má štíhlou a mírně košatou korunu; největšího objemu dosahuje při zemi, a to 265 cm. Stáří stromu určil v r. 1903 Aug. Buchmayer na 66 let,¹¹ takže dnes se dožívá již 123 let. — Cennou dřevinou je tisovec dvouřadý, *Taxodium distichum* L., pocházející ze Sev. Ameriky. Roste ve Smetanových sadech u rybníčku na straně hlavní aleje. Je to úplně zdravá konifera, rostoucí bezvadně do komolého jehlanu; větve rostou etážovitě a ploše na všechny strany. Dosahuje výšky 17 m, při maximálním objemu kmene 190 cm. Stáří: 90 let. — Stejněho stáří je i buk lesní krvavý, *Fagus silvatica* var. *atropurpurea*, rostoucí ve Smetanových sadech poblíže východu ze sadů na autobusové nádraží. Velmi pěkná solitéra s úplně nizoučným kmenem (360 cm v objemu) a korunou ve tvaru kupy, rozkládající se do šířky téměř 20 m. Celková výška stromu je 17,50 m. — O něco málo mladší chráněnou dřevinou je dřežovec trojtrnný, *Gleditschia triacanthos* L., rovněž ve Smetanových sadech, vpravo od dlážděné cesty, spojující město s Povlem. Výška stromu je 22 m, objem měřen nebyl. — Konečně je třeba zmíniti se o několika chráněných stromech, které vzaly za své během posledního desetiletí. Tak to byly v Olomouci především akát, *Robinia pseudacacia* L., který stával v Dobrovského třídě, na levém břehu ramena řeky Moravy, přímo v obrubě vozovky. Dosahoval výšky 20,50 m (objem kmene 345 cm). Byl starý kolem 100 let. Skácen byl v r. 1945. Rovněž v Dobrovského třídě stával již od dob olomoucké pevnosti kaštan koňský, *Aesculus hippocastanum* L., na levém břehu ramene Moravy, v uliční ploše. Měl výšku 18,50 m (měřeno v r. 1941) a při zemi objem kmene činil 380 cm. Skácen byl v r. 1951. — Hlošina úzkolistá, *Elaeagnus angustifolia* L., stávala v malém parčíku v Mlýnské ulici č. 9. Původně se kmen dělil ve 2 větve ve výši 80 cm nad zemí (objem 165 cm), z nichž statnější nahrazovala korunu stromu. Výška stromu byla 11 m. V r. 1955 byla slabší větev odřezána. Konečně v r. 1957 byl strom vyvrácen a odstraněn. Jeho stáří bylo odhadnuto na 120–130 let.¹²

U SLATINEK, asi 2 km od obce, blíže polní cesty na Kosíř, byl v r. 1947 skácen odumřelý dub, stojící na travnaté mezi uprostřed polí. V r. 1951 byla skácena stoletá lípa v Bělkovicích, která stávala před domem č. 99, poněvadž proschla v koruně a ohrožovala bezpečnost.

Všechny uvedené žijící stromy jsou dnes chráněny a snažíme se o jejich udržení. Je přirozené, že i ony dožijí a vezmou za své až nadejde jejich doba nebo kdyby jejich existence nějakým způsobem ohrožovala veřejnou bezpečnost v daném prostoru. Vždy je však třeba počítat s náhradou za každého padlého jedince,

takový by měl být příkaz doby. Zejména to platí ve městě a vůbec uprostřed zástavby, kde každý strom je důležitým článkem v rámci zeleně, tak významné pro ozdravení životního prostředí obyvatel města i vesnice.

- 1 *Kráska našeho domova*, roč. 33, č. 8, 179/80, 1941.
- 2 *Čas. vlast. spol. muzejního, Olomouc*, LII, 180, 1939.
- 3 *Kráska našeho domova*, roč. 32, 33, seš. 7, 8, 1940, 1941. — *Čas. vlast. spol. muzejního, Olomouc*, LII, 179/80, 1939.
- 4 *Čas. vlast. spol. muzejního, Olomouc*, LII, 179/80, 1939.
- 5 Tamtéž.
- 6 Tamtéž.
- 7 Tamtéž.
- 8 *Čas. vlast. spol. muzejního, Olomouc*, LII, 180, 1939.
- 9 *Kráska našeho domova*, roč. 33, č. 8, 179/80, 1941.
- 10 *Čas. vlast. spol. muzejního, Olomouc*, LII, 179, 1939.
- 11 Aug. Buchmayer, „Kurze Monographie des japanischen Nussbaumes (*Ginkgo biloba*) oder Japanischen Fächerbaumes (*Salisburia adiantifolia* SMITH),“ — *Natur und Offenbarung*, Bd. 50, 1904. — *Čas. vlast. spol. muzejního, Olomouc*, LII, 179, 1939.
- 12 *Čas. vlast. spol. muzejního, Olomouc*, LII, 179, 1939.

Jan Kabelík

ANTIBIOTIKA VYŠŠÍCH ROSTLIN

Tímto článkem navazují na noticku ve Vesmíru, v níž se píše, že bylo vyšetřeno 400 rostlin, uvedených v Matthioliho herbáři a téměř u 1/2 nalezena antibiotika. V herbáři Matthioliho je však zaregistrována jen polovina (2200 rostlin) a blíže popsána sotva desetina onoho čísla, zato v našem ústavě skutečně bylo vyšetřeno již před 5 roky na 4000 rostlin a skutečně mají antibiotika více než v 60 %. Uvidíme dále, že vlastně musí mít antibiotika všechny rostliny, jako je musí mít všechny živé bytosti, aspoň pokud žijí (autarkesa živé buňky); nás sobecky zajímají především ta, která jsou namířena — mnohdy jen náhodou — proti zárodkům patogenním pro lidi.

Při tom v nejširším smyslu mluvíme zde o antibioticích jako látkách produkovaných živými organismy a namířených proti okolním jiným organismům, je odpuzujících, jejich růst a činnost znemožňujících a je hubících. V užším smyslu pak zahrnujeme sem jen látky poněkud komplikovanější skladby.

Znovuobjevení antibiotických účinků konopí bylo předmětem jednání celé jedné sekce naší první konference a přechází s plným úspěchem již do lékařské praxe. O antibioticích chmele, česneku, silice, topolových pupenců byly práce publikovány, nebo jsou hotovy pro tisk, v práci jsou antibiotika z *Grindelia robusta* a *Anaphalis*, o tom však zde nemíním více referovat.

Toto sdělení zaměřeno je jiným směrem, a to výslovně zdravotním, má být vysvětlením, proč hygienický ústav sleduje antibiotika vyšších rostlin a u nás jediný razí takto nové dráhy v hygieně výživy.

Tak velkou práci ve vyšetření všech možných vyšších rostlin na antibiotika koná u nás ještě Martincův ústav fyziologie rostlin v Brně, který do dnes vyšetřil snad ještě více rozličných rostlin, než my. Tam však přihlížejí velmi ke stanovišti a vycházejí z předpokladu — jen část skutečností vystihujícího, že většina antibiotik vyšších rostlin je produkována mykorrhizou dotyčné rostliny, nebo vláknitými bakteriemi půdními a tato antibiotika jsou rostlinou kořeny přijímána. Ve skutečnosti však můžeme antibiotika vyšších rostlin rozdělit do tří biologických skupin: Předně jsou to látky jen živé buňky, a pak látky tvořené při její poruše, látky blízké nekrohormonům a látkám účinným při Filatovově terapii, těžko chemicky zachytitelným, které se mohou biologicky testovat např. účinkem na vnitřní blánu fazolové lusky. Tyto mohou se ve výživě uplatnit při dietě ze syrové stravy.

Druhou skupinu tvoří látky sledované brněnskou skupinou botaniků, které zasluhují zvláštní pozornosti agronomů a které se jistě uplatňují příznivě při tzv. indorském kompostování, kde pak produkt tímto kompostováním vznikající při hnojení zvyšuje odolnost plodin proti škůdcům.

Nás v našem ústavě zajímají však především látky třetí skupiny, vlastní dotyčné rostlině a pro ni specifické, obvykle více a fyziologičtěji účinkující, jsou-li v přírodním komplexu, než jsou-li čisté, třeba krystalické, což dobře nám vysvětluje právě pavlovsko-mičurinská koncepce jednoty organismu s prostředím, jak jsem již uvedl ve svém článku a biologickém léčení.

Jsou to hlavně tyto látky, jichž lze použít léčebně, ať jako speciálně aplikovaných izolovaných léků, tak v dietoterapii, ale jmenovitě v dietoprevenci. Primitivním národům a divokým zvířatům dodávají odolnost proti mnoha nemocem, jímž civilizovaný člověk či domestikované zvíře podléhá snáze, než jejich divoký příbuzný. Je to komplexní výzkum na dlouhou dobu a pro mnoho pracovníků a pracovišť, pro který zde razíme porozumění, pro hygienu výživy eminentně významný. Je to budoucí hlavní výzkum hygienický, neboť to, co dosud považováno za hlavní doménu hygieny výživy, totiž zábrana škod, ať z jedů či infekčních zárodků, v jádře výzkumně a zásadně, až na málo úseků, probádáno a propracování další je spíše již praktického a rutinního rázu, věci organizace a finančních prostředků, zatím co celý obor výše zmíněný je prakticky novinou, kde sotva vedeny první brázdy a jejíž celý rozsah ani není znám.

Nejdále zatím postoupil a nejprůhlednější je tu výzkum těchto antibiotik pro konzervaci potravin. Je prakticky sice od pravěku jich využíváno, např. účinného koření není jen na chuť a podráždění zažívání, ale i na konzervaci potravin, na regulaci flory střevní, flatulenci, na spasmy, tvorbu moče, vyprázdnění, vagosympatickou rovnováhu atd. Ale mnoho od této empirické zkušenosti jsme zatím nepokročili. Práce našeho ústavu má být proto zaměřena právě tímto směrem exaktního probádání účinku těchto látek. Takovéto zaměření — tuším — má v naší republice jen náš ústav a vzhledem k zemědělskému kraji Olomouckému je to též zde nejvíce na místě. Proto též potřebuje k tomu speciálního zahradního pracoviště, o které dnes i usilujeme a bez něhož celý tento výzkum je prakticky nemožný. Ovšem, jako u každé zcela nové věci, těžko získáváme pro to porozumění.

Zora T r ň á č k o v á

LUŽICKÉ ŽÁROVÉ HROBY VE VĚROVANECH (OKRES KOJETÍN)

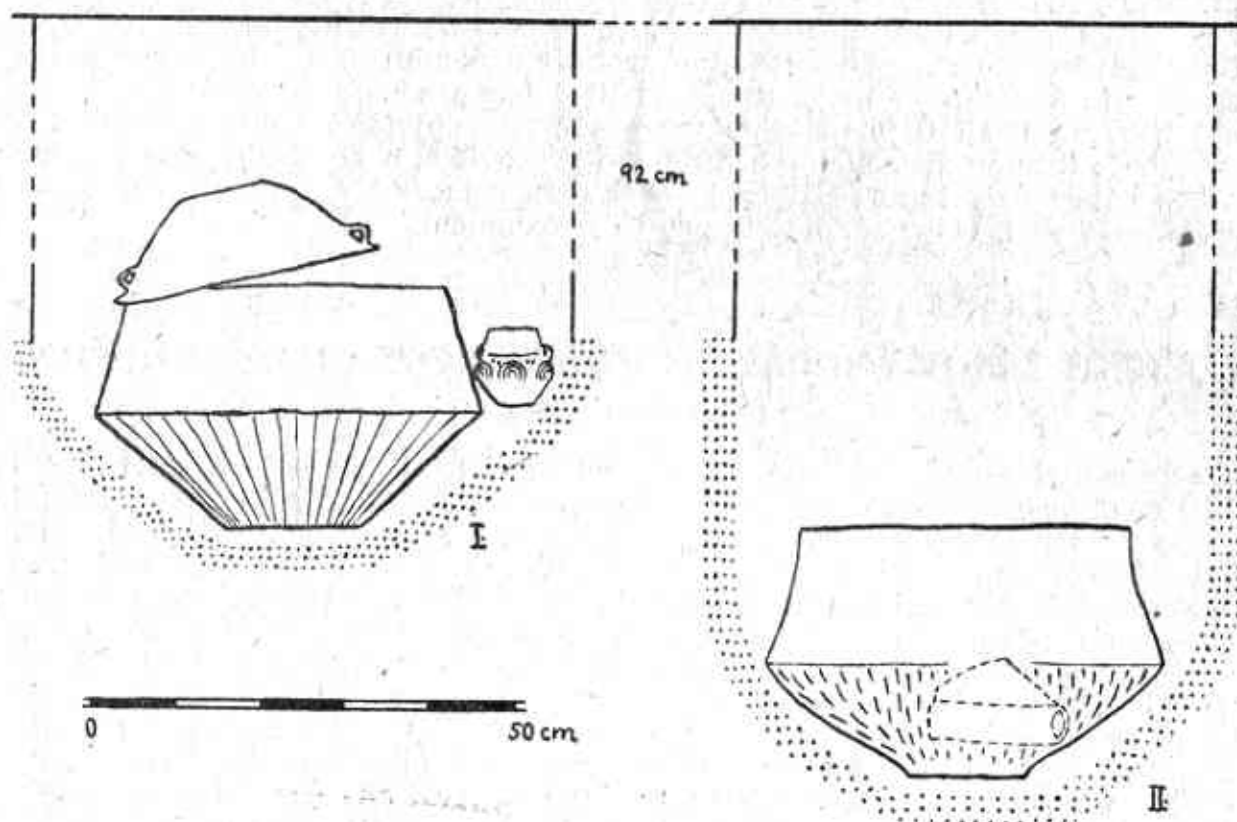
(Předběžná zpráva)

Západně od Věrovan, při silnici do Tovačova, v trati *Záhumenky*, staví místní JZD nové hospodářské budovy. Koncem prosince 1959 narazili tu při hloubení jímky na dva žárové hroby. Prostřednictvím L. R o b o v ě, učitelky z Věrovan, byl nález oznámen do Krajského vlastivědného střediska v Olomouci. Oba hroby, vzdálené od sebe 120 cm, byly uloženy hluboko pod povrchem. Hrobové jámy se zahlubovaly do žluté spraše; výplň jam byla poněkud měkčí než podloží a byla šedohnědě zbarvena příměsí humusovité hlíny. Nad spraší leží v těch místech mocná vrstva zeminy sprašovitě struktury, v nejsvrchnější části sytě černé (ornice), níže postupně světlejší a přecházející plynule v čistou spraš. Hranice vrstev je asi v hloubce 92 cm. Obě hrobové jámy měly kotlovitý tvar. Třebaže pracovníci na stavbě vyzvedli obě popelnice sami, bylo ještě možno zjistit v zachovaných částech hrobových jam bližší nálezové okolnosti i další keramiku v hrobě I. Podle výpovědi dělníků i podle vlastního pozorování a měření rekonstruovali jsme v kresbě z profilu uložení nádob v hrobě.

Hrob I. Na rozhraní humusovité hlíny a čisté spraše byla hrobová jáma 64 cm široká, její dno leželo v hloubce 116 cm. Horní část hrobu zasahovala do humusovité hlíny. Popelnici hrobu byl velký okřín, vcelku zachovaný. Na výduti má ostrý lom a jeho spodní část je svisle rýhována. Uvnitř byla hromádka spálených kůstek, pod níž je ve dně proražen kruhový otvor. Nádoba je vyrobena z šedohnědého písčitého materiálu, na vnitřním povrchu sytě černého. V zachované části hrobové jámy našli jsme v místech nad ústím popelnice část střepů z mísy, ležící dnem vzhůru. Mísa má plochý okraj, vytažený v lalůčky, pod okrajem je malé ouško. Hnědý drobně zrnitý materiál je na vnitřním povrchu vyleštěn tuhou. Vedle okřínu, přibližně ve výšce jeho největší výdutě, stálo malé osudí se dvěma oušky, vyrobené ze světlehnědého materiálu a zdobené na výdětí výraznými vypnulínami, rytými obloučky kolem nich a malými dolíčky. Pod oušky jsou vždy dva dolíčky s třemi svislými rýhami.

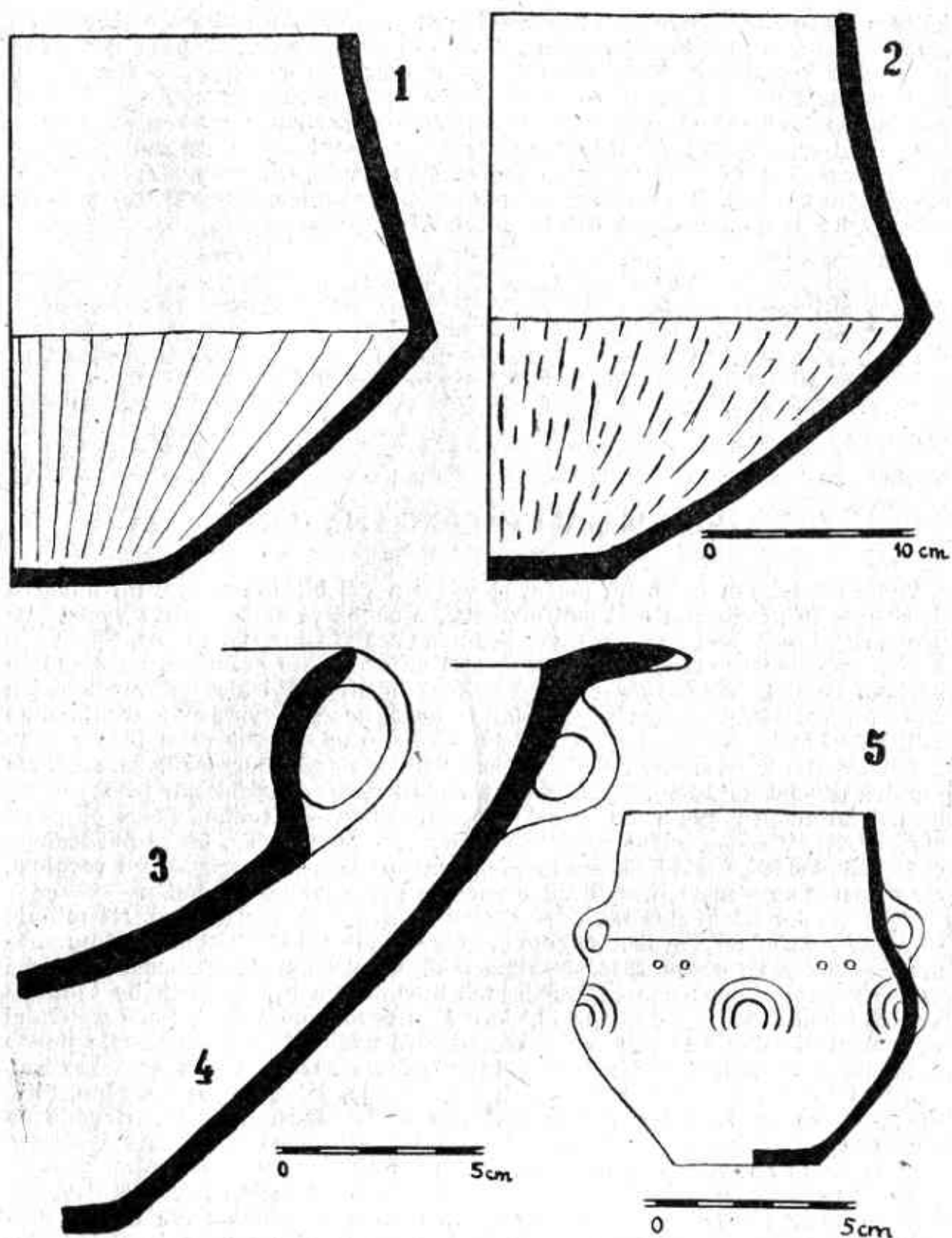
Hrob II. Na rozhraní humusovité hlíny a spraše byla hrobová jáma 72 cm široká, její dno leželo v hloubce 155 cm. Popelnici byl rovněž velký okřín, částečně rozpadlý ve střepy. Je vyroben z tmavošedého písčitého materiálu. Má mírně prohnutou horní část, uvnitř při okraji tuhovanou. Spodní část je zdrsněna krátkými mělkými žlábkami, dno je odsazeno. Uvnitř byly nepatrné stopy popela, pod nímž bylo dno rovněž proraženo kruhovým otvorem. V popelnici ležela část mísy (dno nedochováno) s prohnutým hrdlem, přes které se klene ucho. Materiál je hnědočerný, uvnitř slabě tuhovaný.

V obou věrovanských hrobech byla popelnici hluboká dvojkonická mísa, nazývaná běžně *okřín*. Tento typický tvar známe především z hrobů, kde bývá — vedle velkého osudí — užíván jako popelnice zvláště v období vlastní lužické

Věrovany, okr. Kojetín, rekonstrukce lužických žárových hrobů.

Kreslila Z. Trnáčková.

Věrovany, okr. Kojetín, lužické žárové hroby. 1, 2 profily popelnic z hrobů I a II;
3, 4 profily mis z hrobů II, I; 5 malé osudí z hrobu I. Kreslila Z. Trňáčková.

kultury lidu popelnicových polí. Ostré členění jeho profilace ukazuje obvykle na starší vývojovou fázi. Pro tu svědčí i drobné osudí z hrobu I, zdobené výraznými prsovitými vypnulínami.¹ Ostré členění nádob, charakteristické pro tzv. *přísný styl*,² se na keramice obou věrovanských hrobů projevuje velmi jasně, třebaže popelnice z hrobu II už tuhováním okraje i nízkou nožkou u dna zároveň naznačuje další typologický vývoj.³ Podrobnější rozčlenění lužické keramiky na severní Moravě a především jejího nejstaršího horizontu zůstává však dosud prvořadým úkolem. Nové výzkumy pohřebišť (Stavenice, Moravičany) poskytou snad k tomu spolehlivé nálezkové celky.⁴

¹ J. FILIP, Lužická kultura v Československu, *Pam. arch.*, XLI, 1936/38, 41.

² J. BÖHM, *Kronika objeveného věku*, 281.

³ J. FILIP, *Pravěké Československo*, 208.

⁴ Srov. J. NEKVASIL, Eine Begräbnisstätte der Urnenfelderkultur in Moravičany, *Bez. Zábřeh, Přehled výzkumů 1958*, AÚ ČSAV Brno 1958, 41–43.

Václav Burian

ROK 1848 V KRALICÍCH NA HANÉ

Vedle oficiálních pramenů má svůj význam při bližším poznávání události dané epochy především narrační materiál, z něhož je možno často vyčíst podrobnosti, které jsou podle běžných pramenů těžko konstruovatelné. Navíc pak z nich můžeme usoudit, na čí straně stál autor těchto pramenů, neboť sotva bychom našli kronikáře, který by ve svém líčení nebyl alespoň v náznacích mluvčím své třídy. Jakým smýšlením je např. neseno vyprávění gruntovního Filipa Fialy,¹ poznáme nejlépe z jeho zápisů o událostech roku 1848 v Kralicích na Hané. Gruntovní Fiala se zde řadí k mladé buržoazii, zároveň ale poprává sluchu hraběti Seilernovi alespoň tím, že reprodukuje jeho rozšafný patriarchální dopis a má za zlé všem ujařmeným národům, které ohrožují mocnářství. V celém znění zápisů se zrcadlí postoj člověka, který podvědomě cítí příslušnost ke třídě ze které vyšel, sympatizujícího s měšťáckou revolucí, ale držícího se v mezích hodných postavení gruntovního úředníka.

Kronikářské líčení událostí v Kralicích není ovšem zcela úplné. Nezmiňuje se např. o požadavku svobodné honby, který předložili Kraličtí zemskému sněmu v petici z 21. srpna 1848.² Nevíme také, co obsahovala současná učitelská petice z Kralic, dnes nezvěstná,³ jejímž iniciátorem byl bezpochyby tehdejší kralický nadučitel Ignác Grydíl,⁴ který po revolučních událostech vystřídal ve vedení kroniky Filipa Fialu.⁵ Také dubnové události probíhaly podle jiných pramenů v Kralicích ostřeji.⁶ Následující přepis záznamů je vzat z kralické pamětní knihy (str. 145–159), jejich autorem je, jak již bylo zmíněno, Filip Fiala, pouze závěrečný odstavec přetisku je ze záznamů Ignáce Grydila na str. 162.⁷

[145] Tento rok 1848 jest v paměti nejhodnější.

Hned na začátku tohoto roku byly rozličné pověsti mezi lidmi rozhlásily, co francouzská zem nejvíc půvočí toho byla neb svého vlastního krále Ludvig Philip I. přinutili by on se svého královského trůnu slezl; což od taky dobrovolně učinil a obávaje se o svoje živobytí po tajmu do cizí země ujeti musel. Taky u nás po tomto příběhu veliky nepokoje a různicy obzvláště v hlavním městě ve Vídni se strhly a to sice 13ho března složili měšťani a študenti poníženou prosbu k trůnu Jasnosti Císařské skrz udělení constituci, svobody tisku a způsobení měšťanské stráže, tak nazvané National-Garde, která žádost od [146] císařského dvora sice odmrštěna byla, ale hle nenechali se udatní měšťani a študenti v jejich spra-

vedlivých a pro celou zemi tak velmi užitečných žádostech tak lehko odkázati, nýbrž sjednotili se vespolek, že svoji kriv raděj pro svou milou vlast dají než by od jejich žádosti odstoupili a vyvolili deputaci které k samému císaři s touto žádostí předstoupit mají, a tento den 13ho byl ten vyvolený kdežto všichni měšťani a studenti z akademie se u císařského residenci shromáždili aby hned to sentenci to jest tu odpověď na jejich žádost slyšet mohli; tu se strhl veliký vzhuk⁸ vojsko vymaštrovalo, a princ Albrecht generál rozkázal, do těch lidí shromážděných ale neozbrojených střílat, naco ale 50 lidí o život přišlo a věčím dílem studenti; kteří se nejednatnější proukázali mnoho padli; a mezi nimi to jest studenta byl vůdce aneb řídící a vzbuzovatel jeden žid tak nazvaný Spitzer, který ten první padl.

Taky bylo kanonýrům rozkázáno by z kanonů do těchto shromážděných lidí střílali, ale ten k tomu komandovaný Ober-Feuerwerker⁹ Polet tuto komandu neuposlechl a třikrát mu rozkázáno bylo by do lidí z kanonu střílat, a třikrát neposlušen (147) v této věci byl, poněvadž srdce a citedlnost pro lidi v těle měl, a protož když mu bylo po třetí rozkázáno by kanon vypálil, on před kanon se postavil a zvolal „ta první kula která na moje přátele skrz tento kanon půjde, musí skrz moje tělo jít“ a na tento způsob veliké neštěstí uchránil, které by se bezpochyby stalo, kdyby on komandu byl uposlechl.

Když to ti u dvoru vysocí páni pozorovali, že se i o jejich svobodu jedná tož průj jak to tištěný listy vykazují svoje huzlíky zeprali,¹⁰ a po tajmu pryč utekli, a sice zejména Iní minister kníže Metternich, vídeňský pudmistr Czapka a jinší dvořanini a ministři i sám princ Albrecht musel pryč utýct. Navíc byl lid rozpálený na knížete Metternicha, poněvadž snad nespravedlivě jednal, a naši zeme 900, milionů re(n)ských dluhů udělati měl.

Na to svolil císař pán Ferdinand I. žádost svých podaných a udělil celej císařské zeme constituci, svobodu tisku a způsobení měšťanské stráže (:National-Garde:) naco veliká radost jak ve Vídni tak i po celým císařským držením byla; vídeňští studenti měli při této příležitosti nejvíc účinkovat. I my v Kralicích sme tuto svobodu slavili; 18. března byla zde na kanceláři vrchnostenským constituci prohlášena, k čemuž všichni představení ze všech obcích pak dva deputirovaní (148) z každé obce a všichni cechmístři ze zdejších cechů. Když pan vrchní ten obsah toho slova constituci rozložil, tož každému přítomnému na památku a na důkaz svornosti, lásky a jednoty bílou mašličku na prsa připnul. Na to se byli všichni zas chválice Jeho Jasnost císaře, rozešli.

Odpoledne toho dne byla bílá kouroub neb fana vyhotovena, a k víceru se shromážděli ouřadní i z kanceláři páni; tu vzal Iní pan pudmistr Joh. Kočíř bílou koroub a vyšel s nů před radhuz kdežto muzika s bubnama již čekala, a při tym vyvolání „živ buď císař Ferdinand“ začaly bubny a trouby vesele znět, pak sme s muzikou chodili po všech ulicích i ve dvoře před kancelářem, okna byly větším dílem osvíceny nejvíc v palirni. Večir bylo zejiti, kdežto všem sousedům se ta radostná novina oznámila a všem sousedům od ouřadních osob se ty bílé mašličky na důkaz lásky a svornosti na prsa připínaly.

Ani zdejší cechy v slavení této svobody nezůstaly pozadu, a obzvláštně společný cech se nejvýbornější proukázal, neb i tento cech bílou fānu nechal zhoto-vit, a u cechmistra zavěsit, (149) a tak tři dni tato slavnost a radost trvala.

Jak tady, tak tím větší sláva a radost v jinších městech,¹¹ následovní i v tym oblízkým městě Prostějově byla.

Přeskočím ty všechny radostný dne a poznamenám jak z této velké radosti jen velká žalost povstala.

Vyskytly se nepokoje skoro v celé Europě, rakoušči Italiani odřekli se císaři ačkoliv ho ještě před několik dnama za to jim udělenú svobodu skrz constituci chválili a zvelebovali, ale jako nenasycení a nespokojení děti, když nějaký pomlsek obdrží, ještě o víc žádá, a když jemu to dáno není myslí že se mu křivda stala, tak i naši Italiani s tím co obdrželi ještě neuspokojeni byli, nýbrž chtěli být sami

pro sebe to jest republikú. Z toho následku se celý krajiny pozvihly, opov(á)žlivě a rostopázně řeči se mluvily, a tak až povčil se mluviti že ruský císař je na našich hranicích že sardinský král nám vojnu vykázal a. t. d. co na všem tím pravda je, zaznamenám pozděje, až jak to vypadne. Jen to musím ještě říci, že takový nepokoje jak včil sú snad nebyť co Rakousko Rakousama jsou neb mezi lidmi žádná bázeň nejní a běda představenému kdyby chtěl svého poddaného kárat neb trestat. Tož co jsem slíbil splním, všechno dobře zde zaznamenat. Dně 7. dubna 848. Fiala.

[150] Dně 12ho dubna 848 došlo do městečka Kralic z města Praha tiščený list, v kterým Češi moravský národ vzbuzují se pod českú korunu přivtělit a obzvláště Hanáky zvú aby se neodřikali svého národu. Naco porazení v obce bylo. Obec se uznasla že důležitú odpověď dáti nemožú poněvadž nevíjú jak jiné kraje národu moravského se usnesú; a v čem to všecko pozůstává.

Dně 17ho dubna 848

dostala obec vojenské exekuci 42 mužů a jedného offizira — a skrz co? Možu smělo říci, že bez příčiny; — neb ta věc se vynachodila takto: v sobotu to jest 16ho dubna nekeři kralický sousedi one stromky ovocové které vrchnost na onem trávníku za pivovarem nasázela vysekali a zrušili a to proto že tento trávník obecní je a vrchnost takové obci odebrat miní.¹² Večer toho dně měla být v palírně nějaká pověst, že vrchnostenská zahrada taky zrušena, vrchnímu okna se vyklučú a i samýho vrchního zabijú. Taková zpozdilú a vymyšlenú klebetu nekerá stará baba vrchnímu do uší pošuškala, naco vrchní v své náhlosti hned panu krajskému do Holomouca jel a tam odsud sobě, skrz vymyšlenú lež vojanské exekuci vyprosil. Což v následku toho v pondělí skora ráno o 4 hodinách juž vojsko 42 mužů [151] na placu v Kralicích postaveno bylo domnívajíce se že snad kralický lid zbořený¹³ je a protož velké krve proliti bude. Ale velmi se zmétili neb všichni Kraliči skoro v pokojném spánku byli a na tó nejmenší špatnost nemysleli.

O 7 hodinách ráno bylo shromáždění celej obce, p. comissar s vrchním přišli sem na rathuz a vojsko se postavilo okolo rathuza a ale 20 vojáků přišlo s komisarem taky na rathuz. Přijda sem začal p. comisar one sousedy, které ty stromky vyhubovali, pak one které v palírně tu řeč o zabití vrchního provozovati měli zejména vyvolávat, a pak se jich tázal co jich k takovému skutku ponuklo, tu se všichni zarazili a žádné v tom okamžení promluvit nemohl, ale brzy se jazyky všech rozvázaly, neb povstal najednou velké křik a šmot že vrchní žádném právem ty stromky za pivovarem se opovážit neměl, že povčil žádné porovnání v ruce neměli. Vrchnímu celú tuto vinu přičítávali, že on je všechného původci, že lid utiskuje, sužuje, jemu hanebné slova nadává a t. d. tu jeden ze sousedů jemu veřejně zlodějí nadal že špendáge přijímá, že on to ten soused hned dokázat může, a hned taky začal vykládat co on věčím [152] dílem přinucený byl jemu vrchnímu Lusar špendýrovat. Tu byl vzhuk¹⁴ křik až jednemu vlasy stávaly, křičeli „my ho víc za představeného nechceme, on víc zde vrchním nesmí být a t. d.“

Nato uslyša to všechno p. krajské comisar uznal nevinnost obce, a slíbil ještě ten den vojsko tady odsud pryč odebrat; — což se taky stalo. A vrchní s velkú potupú a hanbú z rathozu odešel.

Tento příběh byl po celým kraju k hanbě vrchního rozhlášený neb ti sem na exekuci daní husari veřejně mluvili co se stalo; co ale vrchní sousedy skrze okna vyklučení a jeho zabití obviňoval, to pak on ani s tím nejmenším dokázat nemohl že by to byl kdo řekl.

Hned po tým se dvě stížnosti jedna na Jeho Jasnost císařskou, skrz Trávníky, Rybníček, Schock Meissnisch, pastvu a robotu udala, a jedna stížnost k panu hraběti skrz propuštění vrchního Lusara. Z následku druhé stížnosti přijel ihned hraběcí director neb consulant Dor Jurníček k vyjednání neb přesvědčení v těchto

věcích do Kralic. (153) Hned nato šla zas druhá stížnost k panu hraběti, skrz propuštění vrchního Lusara, s obmezením všeho jeho jednání a utiskování. Na to přišla odpověď od pana hraběte v následujícím způsobu:

Moji milí Kraličští.

Poněvadž jsem já s mojou famelií skrz mnohá léta v letní čas, ve vašim prostředku více měsíců strávil tož sem se musel v důvěře na vaše dobré srdce a podanost mojich Kralických skrz vaše písmo které mně od vašich deputirovaných do ruky dáno bylo od 17. t. m. jistě velice zarmoutit, a zardít. Tento spis obnáší 4 punkta stížnosti, na které já učil řeči ztratit nemožu, poněvadž jsem s mojou manželkou vašim deputýrovaným sám radil, skrz to tam právo hledat, kde byste ho tro(u)fali najít. Bůh všemohoucí jest můj svědek, a vy sami (j)ste jistě dost předvě(d)čení, že tak spravedlnost tak jak moju svatú víru miluju a každý nespravedlnost znenávidím, že jsem já nikdá po tom netoužil, mně neb panství kralickému na outraty a škodu mojí obce kralické práva, obzvlášně cizí práva sobit. Tak tím méně bych dopustil neb (154) trpěl, že by některý z mojich ouředníkův pro mně na cizí práva sahl neb po nich toužil, takovýho bych ani jeden den v mojí službě neponechal. Však vy obviňujete mojího vrchního Lusara že vám vaše práva otahuje a vám škodí, ale sami uznáváte a povídáte, že to rozměření tech Trávníků již před mnoho lety (:pod panování Marie Terezie k vaší škodě se stalo, a že vy na vašech privilegiích utiskování (j)ste. Možu já neb vrchní za to co se před 60 neb 70 let stalo? a vy (j)ste přejinačit nemohli a v následku toho vysoký a nejvyšší rozsudky k právu potvrzení byli? Však můžete vy staré rozsudky skrz nově proměnit aneb zrušit, já nemžu ani nechcu to překážet – jenom nemusíte skrz to žádného neprávne obviňovat neb zatratit.

Vy obviňujete vrchního, že vám bez potřeby vojanské exekuci dal a skrz to velkou potupu a hanbu vám učinil; to on pravda bez mojího nařízení dělal svávolně a lituju ze srdce tento příběh a přál bych kdyby se nebyl stal. Jak daleko osobní jistota vrchního aneb vrchnostenský majetství skrz některé svávolníky by škodu mělo (155) trpět, jestli Kreisamt při tejto okolostojičnosti tu vojanskou assistenz potřeboval neb ne, já zko(u)mat nemožu ale vrchní byl od mnoho stran postrašený a v upřítomnosti mojeho konsulanta a obce odeslanců toto jednání litoval a prosil na to zapomenut, jak kdyby se ani to nebylo stalo.

Já jakožto fideicomiss-majetník panství Kralic sice nemožu s majetstvím pastvy, které všem mojim potomkom přináležejí, svobodně a podle vůle nakládat, však vám zde spisebné moje celé povolení k tomu v mojim jméně od konsulanta Dr Jurníček ústně dané povolení, že onen Trávník za pivovarem na kterým stromy sázeny byly, a odkud celá přa a zlost pochází vám k svobodnému užívání ponechávám a ty na takovým ještě se vřnácházející stromky se jinde přesadit mají.

Ostatně беру já a moja manželka to vyjádření vaší upřímně náchylnosti na nás a naši famelií s pohnutelným díkem a s radostným srdcem vaše přání v pisu od 27. t. m. abychme my letošního roku v léto ve vašim prostředku v Kralicích obydli vzali tohoto splnění vašeho přání jenom na vašem chování, které jako mustr (156) vašeho sousedstva býti má záleží mi vás tehdy žádáme poslouvejte vaše dobré a spravedlivé vlastní srdce v těchto pohnutelných časech, ne ale pobuřování některých nesrovnalých lidí kteří jenom na tím radost mají semeno zlé a rozepře mezi vama rosívat; neobviňujte žádného nějakého neprávence, které vy dokázat nemůžete, pomyslete že vám na cestě konstituci vaše práva spíš jak jindy a vašem stížnostám spěšně se pomože a pomoci musí.

My máme tu naděju, vás jak jindy tak i budoucně k nám náchylně zůstanouti a očekáváme odpověď na přítomný, od vás. Vidni dne 30. dubna 848.

Joh. Aug. hrabě Seilern m/p
Antonie hraběnka Seilern m/p

Na toto rezoluci se panu hraběti zas poznov odepsalo že do konce Franz Lusara za představeného nechcú, v z následku čehož on taky ihned propuštěný byl a na jeho místo nastoupil za vrchního pán Karel Krepler kancelářský z Litšavy.

Pak poznov se udala stížnost k panu hraběti a sice 1.ní aby ta škoda skrz to bez potřeby vlo[157]žené exekuci sousedem zpátky vynahrazena byla, a sice 21 fr CMz.

2hé aby o onen Trávník kde nyní služebníci zahrádky mají veskrz vedle panských stavení to jest od zámecké zahrady až ke křížu (:Močidlo:) vedle cesty obci zas připadlo do suobodného vlastnictví.

Což taky obec dle rezoluci od ¹⁵ tu požadovanú náhradu 21 fr CMz jak taky ten řečený Trávník do suobodného užívání obdržela a sice parcel. No. 89, 90, 93, 149, 159, 176, 187 a 188 podle katastrální mapy od roku 1833.

Tento rok se strhla v Itálii se Sardinem vojna, však pro Rakouse k prospěchu vypadla. Ve Vídni se strhla velká revoluci takže císař pán Ferdinand I. tam odtud pryč odjet přinucen byl, a do Holomouca své outočiště vzal; kralická obec jemu byla s velkou ozdobou nad Držovicema naprotiv a tam ho přivítala, nad čím od velkou radost měl. Nato po krátce říšský sněm do Kroměříže odložen byl; ve Vídni při tej revoluci moc lidu zahynulo. Uhři se taky císařskému trůnu zprotivili a tento rok velice nepokojný byl, neb nebylo nic jinšího slyšet, než ta zem se pozdvihla, v tym městě bylo revoluci, ti vítězili a tak dále. 158 Ten vrchní Franz Lusar se taďy odtud do Holešova odstěhoval, však ale žádného pokoja jeho svědomí mu nedalo, a časem i snad do zoufanlivosti přicházel, až najednou a sice 1ho prasinca se z domu ztratil a až povčil se domi nenavrátil. U Troubek na mostě se jeho šaty zavázaný v huzilek na šranku pověšený našly a sice kabát, vesta, šmíset a rukavičky, z čehož posuzování jest že svůj konec ve vodě vzal a se utopil.

[159] V tomto roku a měsíci [prosinci], složil císař pán Ferdinand I. svou císařskou korunu a trůn nastoupil jeho vnuk¹⁶ František Josef I. Dně 19ho prasinca byla zdejší obec i s více obcama k tomu novému císaři vinšovat na ozdobených koňách, a každý koroubičku černo žlutou. Pak se ouřadních ženy usnesly a jemu hanácký koláč, a jinší věci napekly a jemu darovaly, a sice ženy pudmistrova Kočířka rychtářka Zbořilkova, ouřadní, Nevrlka Zdařilka, Bartačka, Přikrylka Konárkova, a každá dostala na památku Křížek anebo agnostku od císaře, a taky děvčátka pudmistrovo jemu císařovi napsanou adresu podalo, a taky dostalo zlaté křížek.

[162] L. P. 1848 a 1849.

Tohoto roku proní moravský sněm do Brna povolán byl, by pro vlast zákonní ústavu vypracoval. Pro naše okolní osady byl zvolen p. Jiří Frebort starší z čísla 75 a po obě léta ve sněmě účinkoval.¹⁷

1 Filip Flala z Hradčan byl gruntovním v Kralicích od 1. června 1843 (Pamětní kniha, str. 136).

2 J. RADIMSKÝ - M. WURMOVÁ, Petice moravského lidu k sněmu z roku 1848, Praha 1955, str. 265, čís. 261. Nedopatřením je zde petice připsána Kralicím z panství Náměšť n. Osl. Z odvolání na deputýgrovaného Jiříka Fréborta je jasné, že jde o Kralice na Hané (viz např. F. OBRTL, Moravští sedláci v druhé polovici 19. století, Praha 1919, str. 20, i zdejší pozn. 17).

3 RADIMSKÝ - WURMOVÁ, str. 316.

4 Jeho životopisná data viz ve Zprávách KVS Olomouc 1959, str. 13.

5 V souvislosti s výkupem z roboty se Ignác Grydíl vrací r. 1851 k bývalým robotním poměrům (Pam. kniha, str. 168): Tak také od nepamětných let tak nazvaná robota byla, kdežto každý občan dle své poměry vrchnosti zdarma pracovat musil, a sice tenkrát když jemu skrz drába nařizeno bylo; bylliby opomenul někdo, tu hned zavřen neb pokutován byl. K práci drábi holi neb nesnesitelným klením doháněli tak že s lidy již hůře než s otroky zacházeno bylo zvláště ale s těmi chudobnými jenž sami nic neměli a přede zdarma pracovat museli.

- 6 Podle M. TRAPLA (Olomouc v revolučním roce 1848, *Sborník Krajského vlastivědného muzea v Olomouci*, odd. B, IV/1956–1958, str. 69): *Příkladem rolnické vzpoury v olomouckém kraji je . . . vzpoura rolníků v Kralicích na Hané v dubnu 1848: vrchní žádal poplatky, rolníci odmítli. Do obce poslali husaři, ti však se připojili k lidu, společně s ním přepadli zámek a stloukli úředníky.*
- 7 Blíže popis kroniky a poznámky o transkripci viz v mém článku *Paměti kralického kronikáře Ignáce Grydila o válce r. 1866, Zprávy Krajského vlastivědného střediska v Olomouci* 1959, str. 12. V tomto přepise jsou navíc údaje o stránkování originálního textu.
- 8 . . . vzhluk . . .
- 9 Vrchní ohněstrůjce, poddůstojnická hodnost dělostřelectva.
- 10 . . . sebrali . . .
- 11 . . . místech . . .
- 12 K záležitosti Trávníku se později vrací Ignác Grydil zápisem v Pamětní knize na str. 192: „L. P. 1847 byl zde vrchní Lusar Franc, který plinomocníky obce německým protokolem k tomu přivedl, že se potom shledalo, že trávník u pivovaru, pak u mlatu po cestu až konec panské zahrady zadáný má, což on od gubernium potvrditi dal; a poněvadž obec roku 1848, 1849 ničehož proti tomu neučinila, tedy nabylo to platnosti a trávník vrchnosti přirknut byl. Však ale starý p. hrabě věda jak ten trávník nabytý jest, nevzal jej v užívání pokud živ byl; . . . Nato když starý p. hrabě zemřel a mladý nastoupil, hned se toho ujal a trávník žádal. Nastal tuhý soud – konečně třeba obec od věku trávník užívala, ja s povolením obce mezi roky 1790 ty mlaty vystavěné byly, mezi nimi v tomž času se páslo: předce obec padla a ještě výlohy platit musila, a vrchnost trávník roku 1866 porat nechala.“
- 13 . . . vzbouřený . . .
- 14 . . . vzhluk . . .
- 15 Vynechané místo v textu.
- 16 Správně synovec.
- 17 O Frébortovi viz retrospektivní zápis Josefa Drbálka v Pamětní knize na str. 351, k němuž je připojena Frébortova fotografie: *Fotografie zemského poslance Jiřího Fréborta zhotovena a rozmnožena podle staré a zašlé fotografie, kterou uchoval Isidor Petrovský, četník z č. 75. Jiří Frébort, rolník z Kralic č. 75 a poslanec na selském sněmu moravském od 31./5. 1848 do 24./1. 1849, syn Tomáše Fréborta, sedláka z Vrahovic, narodil se 24./4. 1807 ve Vrahovicích, 29./7. 1828 oženil se s Kateřinou, vdovou po Mart. Svozilíkovi z Bedihoště, jehož synu Martinovi dodržoval grunt. V 59. roku svého věku se ženil po druhé. Do Kralic přistěhoval se asi 1841 a byl r. 1848 zvolen poslancem do 1. sněmu moravského. Volba se konala ve Vřesovicích. Zemřel 3. listopadu 1883 a pochován na hřbitově v Kralicích. – Viz též O. KAVAN, *Historie zámku ve Vřesovicích u Prostějova. Vlastivědný věstník Moravský*, roč. VII, 1952, str. 142.*

REFERÁTY O NOVÉ LITERATUŘE

Václav Richter, *Raně středověká Olomouc*. Koncem roku 1959 vyšla ve Státním pedagogickém nakladatelství v Praze pozoruhodná kniha Václava Richtera *Raně středověká Olomouc*, vydaná nákladem brněnské filosofické fakulty jako 63. svazek spisů university. Má 172 stran, 16 tabulí fotografických příloh, 25 nákrešů a plánů v textu a ruské a německé resumé.

Kniha, rozdělená na tři části (I. Staroslovanské Olomoucko, II. Olomouc v románském údobí, III. Královské město), si v předmluvě klade za úkol provést *hlubinnou sondu do minulosti dnešního městského útvaru* ze stanoviska uměleckého historika, při čemž si svůj úkol časově vymezuje proto historickým obdobím na jedné straně a stavebním zřízením středověkého města na rozhraní XIII. a XIV. století na straně druhé. V prvním oddílu jde především o to, rekonstruovat situaci Olomoucka v době staroslovanské po stránce přírodní a společenské a do tohoto rámce pak situovat Olomouc. Vlastní jádro oddílu tvoří výklad o významu Olomouckého kopce, Michalského vršku, o vzniku jména Olomouc a o prvotních sídelních územích – Hradisku a hradu na Václavském ostrohu. Zatím co první část buduje své zajímavé, zdá se přirozené, avšak určitě sporné výklady z nedostatku pramenů pro toto období na filologických rozborech, analogizování a teoretických úvahách, druhá část už vchází do epochy historické, dokumentované jednak památkami architektonickými, jednak archivními dokumenty. Zde se rozvíjí obraz románského hradu Olomouce s předhradím a předměstským osídlením, vyrůstající z rozboru zachovaných památek a zpráv. V třetí části je pak provedena analýza vzniku, stavebního, architektonického rozvoje raně gotického města jako sídlištního celku i jeho jednotlivých, umělecky důležitých staveb, chrámů a veřejně významných budov.

Údaje, uvedené v Richtrově knize, se dají doplnit některými novými daty, zjištěnými teprve v nedávné době, event. daty přesnějšími či v některém směru úplnějšími. Tak např. je nutno věnovat pozornost tvrzení, že jedno z oken románského hradního paláce, objevených r. 1867 stavitelem K. Biefelem, je nezvěstné (str. 94), a některým dalším tvrzením, např. tomu, že bylo zrušeno lapidarium městského olomouckého muzea (str. 95). Lapidarium městského muzea ovšem nebylo zrušeno, ale přešlo jako samostatné oddělení do sbírek nynějšího muzea KVS a v dohledné době se počítá s jeho instalací. V jeho fondech se nalézají čtyři celé díly (tj. dva celé oblouky) okenních záklenků z olomouckého románského hradu, čtyři díly fragmentární, nejméně čtyři celé a fragmentární hlavice sloupů s několika náběžníkovými sedly a jejich částmi, několik různých fragmentů románské architektury s dekorem a konečně odlitek okna s dvěma celými sloupky a záklenkem a odlitek jednoho samostatného celého sloupku mimo ovšem ještě celé originální dvojité sdružené okno ze severní strany paláce, instalované v expozici feudalismu (které V. Richter jmenuje a o němž se domnívá, že by mělo být vráceno na původní nepřístupné místo), a mimo čtyři zlomky románské architektury, umístěné tamtéž. Kromě těchto kusů je ve foyeru I. patra radnice ve veřejně přístupné výstavce umístěn jeden dřív sloupku i s hlavicí a dílem okenního záklenku. Na správnou míru uvedme i údaje na str. 139, že veřejnosti nebyly sděleny výsledky vykopávek na místě dřívějšího středověkého kláštera klarisek, prováděných v souvislosti s adaptací novějších klášterních budov z 18. stol. pro účely Krajského vlastivědného muzea v Olomouci v letech 1953–1956. O nálezech bylo otištěno 7 dílčích článků ve Zprávách SLUKO a KVM Olomouc (č. 26, 27, 29, 38, 44, 45 a 61). Nadto jsou v muzeu a ve středisku památkové péče KVS uloženy veškeré výsledky zaměření, podrobné plány a nálezová zpráva od inž. Josefa Kšíra, jež jsou badatelům přístupné.

Závěrem musíme konstatovat, že Richtrova práce o raně středověké Olomouci, cenný přínos, který nutno přivítat, je svým shrnutím, analýzou, syntetizujícím pojetím a novým zhodnocením dosud známých archivních, archeologických a uměleckých památek jednou z nejzávažnějších knih o hánácké metropoli a jejím architektonickém vývoji v nejstarším období.

Jan Kapusta.

K obrázkům na obálce:

1. Věrovany, okr. Kojetín, nádobka ze žárového hrobu I. Snímek J. Juryšek. (K článku Z. Trňáčkové.)
2. Chráněná lipa v zámecké zahradě ve Velkém Týnci, okr. Olomouc. Stav 29. 4. 1955. Snímek J. Juryšek. — *Elaeagnus augustifolia*, chráněný strom v Olomouci, vyvrácený víchřicí v červenci 1958. Snímek inž. Killmaier. (K článku B. Šuly.)
3. Chráněný jilm u Ústína, okr. Olomouc. Stav 10. 5. 1955. Snímek J. Juryšek. (K článku B. Šuly.)
Poslanec selského sněmu Jiří Frébort z Kralic (1807–1883). (K článku V. Buriana.)
4. Maxmilián a Marie z Burgundu, tempera na dřevě, dvojportrét ze 16. století. Sbírky hradu Bouzova. Stav po restauraci, provedené Dagmar Kašparovou r. 1959.

Zprávy Krajského vlastivědného střediska vydává KVS Olomouc, nám. Republiky č. 6. Řídí Bohumil Šula, technická redakce Vladimír Jochman. Tisknou Moravské tiskařské závody, národní podnik, závod 11, Olomouc, Dominikánská 3. Číslo 83 vyšlo v březnu 1960.

R 055870

Kulturní dědictví, které přejímáme od mnohých předcházejících generací, je součástí národního tvůrčího procesu a stalo se v nejčistším slova smyslu majetkem veškerého lidu.

Antonín Zápotocký.